

Renæssancen

Hvornår slutter middelalderen? Hvornår begynder en ny epoke i historien? De fleste er på den ene side enige om at alle overgange er gradvise og på den anden side også enige om at tiden efter Den sorte Død er en periode, hvor tempoet i forandringsprocessen sættes i vejret. I løbet af kort tid (nogle århundreder er kort tid i historisk sammenhæng) var alle væsentlige træk ved de europæiske samfund forandret. Det gjaldt statsdannelsen, det gjaldt måden at producere på, forholdet mellem individ og samfund, børneopdragelse og meget andet.

Lige så vel som man er enig om at noget nyt tog sin begyndelse i 1400-tallet, lige så vel er man enig om, at dette "nye" ikke var mere nyt, end at det havde sin historie. Man kan f.eks. pege på genopdagelsen af matematikken, som man fik fra antikken via kontakten med araberne og som fik meget stor betydning for udviklingen af naturvidenskaberne, for regnskabsvæsen og for kunst og arkitektur. I denne forbindelse kan man tage udgangspunkt i Raphaels "Skolen i Athen" (1509, Vatikanet). Billedet udmærker sig ved at anvende perspektiv – en matematisk konstruktion, som blev modtaget med begejstring i kunsten, så snart den var opfundet. Perspektivet var et væsentligt teknisk skridt hen imod større naturlighed og realisme og et incitament til at forlade den symbolisme, som havde karakteriseret kunsten i middelalderen. Realisme og interesse for naturvidenskaberne ses også i billedet, hvor det er de græske

Europa

naturforskere, – f.eks. Aristoteles og Arkimedes, – som er i front. Den anden græske tradition, den idealistiske, er repræsenteret ved Sokrates og Platon. Platon fylder sammen med Aristoteles billedets midterfelt. Aristoteles peger mod jorden (materialistisk standpunkt), mens Platon peger mod himlen (idealistisk standpunkt).

Billedet har altid haft status som DET billede, der samlede og udtrykte hele renæssancen. "Renæssance" betyder genfødsel, og det man genfødte, var den antikke tradition – tilbage til de græske grundlæggere af den europæiske kultur. Grækerne gjorde alt det rigtige, romerne videreudviklede det. Siden Romerriget var det hele gået skævt. Nu måtte man finde tilbage til den rette vej igen. I maleriet foregik der et opgør med middelalderens symbolik og en genopdagelse af naturalismen. For-trætlighed, som man kendte det fra antikken, vendte tilbage. Renæssancens mennesker – de af dem, som

havde råd til at lade sig male – ønskede ikke at være statister i et guddommeligt, symbolsk univers. De ville kendes i sam- og eftertid, som det de var: magtfulde enkeltindivider, som ikke lod sig indpasse i et skema. Individualismen var en del af renæssancens ideverden.

Som så meget andet havde den sit udspiring i lærde diskussioner i de forgående århundreder. Wycliff og Marsiglio (se s. 43) havde påpeget, at staten var en langt ældre konstruktion end kirken, og havde givet en ikke-religiøs begrundelse for menneskelige fællesskab. Renæssancens statskritikere i de små norditalienske bystater fandt en individualistisk vinkel på samfunds- og statsdannelsen, som

pegede på det athenske demokrati som den ideelle samfundsform.

Lucca, Firenze, Sienna og mange andre Norditalienske byer var små borger- og adelsstyrende politiske enheder. Deres økonomiske betydning voksede gennem den sene middelalder. Korstogene havde båret Norditalien, handelen med Østen lededes. Handelen medførte stigende produktion især af tekstiler, og da italienerne begyndte selvstændig produktion af silke i 1200-tallet, voksede især Firenze's økonomiske betydning og magt. De rigeste familier fra byen konkurrerede i 1500-tallet om at sidde på pavestolen. Den athenske demokratiske model var oplagt som forbillede for disse mindre bystater. Men demokratiet blev

Rafael: Skolen i Athen ca. 1510. Vatikanmuseerne.

Renessansens

ideally (udsnit), Symmetri, matematisk enkle konstruktioner, vandrete linier, som modsætning til gottikkens lodrette himmelstræben (se s.37), og inspiration fra antikken. Fra Italien sent i 1500-tallet.

Den anden linie i den politiske diskussion pegede på et styre grundet i "visdom". Enevælden, som blev den udbredte statsform på det europæiske kontinent i de følgende århundreder (se s. 75), tog sit udgangspunkt i denne måde at tænke politisk på. Staten skulle styres af en konge med lovgivende, udøvende og dømmende magt, som ikke var ansvarlig overfor andre end sig selv og evt. Gud. I hans person skulle det bedste for alle indbyggerne sammenfattes. Med den enevældige tanke er vi langt fra renessansens demokratiske idealer, men tro mod individualismen i den variant, der anbefaler de stærkeste at tage, hvad de kan tage, og som opfatter livet som helhed som en kamp, hvor alle midler kan tages i anvendelse. Nicolo Machiavelli (politisk teoretiker fra renessansens Firenze 1469-1527) udtrykker denne politikopfattelse (se boks).

".....Man kan heraf lære, at erobreren, så snart han tager staten i besiddelse, må gennemtænke alle mulige voldshandlinger og udføre dem på én gang for at undgå at begå nye hver dag, og for at kunne berolige sit folk ved at standse grusomhederne og vinde deres hjerter ved velgørminger. Den som af frygt eller manglende forståelse handler anderledes, må bestandig føre sværdet i hånden og kan aldrig stole på sine undersåtter, da disse på grund af stadig nye voldshandlinger ikke har nogen tiltro til ham...." Nicolo Machiavelli: "Fyrsten". 1532. Dansk udgave 1962.

Den økonomiske side af renessansen handlede om vækst i handel og produktion og den handlede om, at pengevæsenet fik sin egen sfære: banker og finansieringshuse opstod.

Fuggerne (tysk handels- og finansfamilie i 14-1500 tallet) i Augsburg er måske de mest berømte. Men både i Norditalien og Nederlandene blev regnskabsvæsen, renter, profit og terminer nye vigtige begreber i den økonomiske udvikling. Det nye bankvæsen finansierede de store købmandshuse, virksomhederne, opdagelsesrejserne (se s. 58), og de finansierede først og fremmest de utallige krige, som prægede tiden.

Men regnekunsten hjalp også borgere og købmænd på et mere beskedent niveau. Det dobbelte bogholderi var en matematisk nyskabelse, som for første gang gjorde det muligt for almindelige håndværkere og købmænd at styre deres udgifter og indtægter og finde ud af, om de havde overskud eller underskud på deres forretning.

Regnekunst og demokrati – skal det have nogen betydning kræver det spredning af viden. Og netop spredning af viden blev mulig gennem udviklingen af bogtrykkeriet. I 1400-tallets midte opfandt Johan Gutenberg i Mainz den løse satstype, som gjorde det muligt at trykke bøger i stort oplag. 1454 trykte Gutenberg den første bog med denne teknik, en bibel. 1482 blev den første trykte bog udsendt i Danmark. Inden år 1500 regner man med, at der var trykt 40.000 forskellige bøger i Europa i et samlet oplag på over 10 millioner.

Naturvidenskaben var i fokus hos renessansens repræsentanter. Leo-

nardo da Vinci (1452-1519), som malede "Mona Lisa", d'Annunzio og "Den sidste Nødver" var ikke alene maler og arkitekt. Han var også læge og ingeniør med forkærlighed for at konstruere krigsmaskiner. De første tegnninger til kampvogne findes fra hans hånd. Ellers er tiden først og fremmest kendt for den nyfortolkning af verdensbilledet, som kom til udtryk i diskussionerne af Jordens placering i forhold til Solen. Kopernicus havde i 1540 fået offentliggjort sine "heliocentriske" teorier: Jorden var ikke universets centrum, men kredsede omkring Solen. Kirken erklærede heliocentrismen for kætteri, fordi Gud og hans skaberværk, Jorden, blev flyttet fra centrum til en plads som én blandt flere små planeter, som cirklede omkring Solen. Helt frem til slutningen af 1600-tallet kunne astronomer, som påstod, at Jorden ikke var verdens centrum, risikere anklager for kætteri.

De astronomiske diskussioner havde måske først og fremmest ideologisk og politisk betydning i og med, at de satte kirken under pres og gav plads for en ikke-religiøs verdensforståelse. Men man må ikke glemme, at forståelse af himmelrummet og stjernes placering og spørgsmålet om, hvorvidt Jorden var rund eller flad, havde afgørende betydning for skibsfarten. Dermed også for de sejlads på verdenshavene, som omkring år 1500 forvandlede Europa fra en fjern afkog til klodens centrum.